

ПИТАННЯ ГЛОТОДИДАКТИКИ І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ МОВИ

УДК 378:372.46:811.162.1:81'27

О. А. Войцева

Значення соціокультурної компетенції як окремого компонента у вивченні польської мови

У статті розглядається проблема формування соціокультурної компетенції у вузівському навчанні студентів-філологів. Тематика лекційних і лабораторних занять з польської мови повинна містити країнознавчу, лінгвокраїнознавчу, соціолінгвістичну компетенції. Соціокультурна компетенція як форма соціальної пам'яті, "культурний код нації", є провідною у філологічній підготовці фахівців з польської мови як іноземної.

Ключові слова: компетенція, соціокультурна компетенція, країнознавча, лінгвокраїнознавча, соціолінгвістична компетенції, тематичний інвентар, польська мова.

Сучасна Україна перебуває в пошуках цінностей, пов'язаних із створенням полікультурної, полілінгвальної Європи та втіленням загальноєвропейських цінностей, інноваційних методів, способів навчання і виховання. Стратегічним спрямуванням мовної європейської політики є мультилінгвальність, оволодіння трьома і більше мовами.

Мова є певним стереотипом поведінки і способу життя народу, який формується з урахуванням особливостей історії, географії, звичаїв та традицій кожної країни. У кожній мові як особливому вербальному кодї зберігаються взірці для наслідування, які забезпечують розвиток наступних поколінь, надають можливість знаходити спільні моменти, вступати в контакти представникам різних культур. Видатні педагоги Я. А. Коменський, Д. М. Ушинський підкреслювали, що при вивченні мов слід враховувати культуру народу-носія мови. Процес навчання іноземної мови розуміється останнім часом як підготовка до "діалогу культур" (Ю. Ю. Дешерієв), як розвиток "вторинної мовної особистості" (Ю. М. Караулов), як акультурація, або процес пристосування до іншої культури (Є. М. Верещагін та В. Г. Костомаров). Це пояснюється багатьма причинами: пошуком форм оптимізації навчального процесу, орієнтацією на гуманізацію освіти, зверненням до спадщини видатних педагогів і гуманістів минулого, розвитком комунікативно-діяльнісного підходу в навчанні мов [6: 170].

Іноземна мова є провідним інструментом у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Сучасна концепція мовної освіти передбачає вивчення іноземної мови не тільки як вербального коду, а й наголошує на формуванні у свідомості студентів "картини світу", притаманної носіям цієї мови як представникам власної культури і соціуму. Ця мета навчання привертає увагу до соціокультурного складника комунікативної компетенції, який являє собою "здатність людини спілкуватися в трудовій або навчальній діяльності, задовольняючи свої інтелектуальні потреби" [4: 80; 10: 15-16].

Формування комунікативної компетенції є провідною метою навчання польської мови як іноземної на "пороговому" рівні. Важливим компонентом комунікативної компетенції у навчанні є формування соціокультурної компетенції, необхідність якої обґрунтовували в своїх працях А. О. Брагіна, Є. М. Верещагін, В. В. Воробйов, Г. Д. Гачев, І. О. Зимня, Г. В. Колшанський, В. Г. Костомаров, О. М. Леонт'єв, Л. Б. Нікольський, Ю. І. Пассов, В. В. Сафонова, Г. В. Онкович, О. О. Селіванова, В. Л. Скалкін, С. Г. Тер-Мінасова, А. Бужинська, Г. Зажичька, М. Єлонкевич, В. Мьодунка, Е. Ліпінська, А. Серетні та ін. [див.: 10: 33, 51, 119, 151; 2; 8; 10; 15: 139].

Соціокультурна компетенція розглядається як цілісна система компонентів (країнознавчого, лінгвокраїнознавчого, соціолінгвістичного), взаємопов'язаних через поняття культурного та соціального контекстів.

ПИТАННЯ ГЛОТОДИДАКТИКИ І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ МОВИ

Соціокультурна компетенція — це "обізнаність із національно-культурною специфікою мовленнєвої поведінки і здатність користуватися тими елементами соціокультурного контексту, які є релевантними для створення та сприйняття мовлення з точки зору носіїв мови: звичаї, правила, норми, соціальні умовності" [1: 333]. За допомогою соціокультурної компетенції здійснюється вибір відповідних мовних форм, їх використання і перетворювання згідно з контекстом. Вона характеризує процес саморозвитку особистості людини, здатність індивіда до акумуляції знань, до аналізу соціокультурних явищ, проведення аналогій й асоціацій між різними сферами знання, для того, щоб почувати себе на рівних з представниками іншомовної культури [8: 5].

Сформована соціокультурна компетенція дозволяє учасникам міжкультурної комунікації проникнути в нову "модель світу", в національно-мовний менталітет народу, духовно-культурний світ людини, а також ідентифікувати самого себе, самотність рідної культури. Для успішного оволодіння соціокультурною компетенцією необхідним є знання практичних умінь (процедурне знання), зокрема інтеркультурне — уміння знаходити різницю між своєю і іншомовною культурою, застосовувати відповідну стратегію спілкування, уміння бути посередником між рідною і іншомовною культурою, уміння перемагати стереотипи.

Викладач іноземної мови повинен слідкувати за поповненням *тезауруса студентів* (за Ю. М. Карауловим, лінгво-когнітивного рівня "вторинної мовної особистості") шляхом збагачення лексикону. Важливим аспектом є створення загального фонду знань, так званих *фонових* (знання про країну та її культуру, відомі усім носіям мови).

У викладанні польської мови як іноземної соціокультурне (декларативне) знання має провідне значення, однак контрастивний опис, який враховував би порівняння польської та рідної культури, відсутній у традиційних вузівських навчальних програмах та підручниках. Соціокультурні і соціолінгвістичні питання залишаються ще мало вивченими і недостатньо представленими у підручниках з польської мови, напр., немає посібників і підручників, у яких би повно описувався мовленнєвий етикет поляків із зазначенням сфер використання [10: 51].

У зв'язку з цим науковці пропонують включити до сучасних програм з польської мови як іноземної наступні теми: 1) загальні поняття соціокультурної компетенції (розділи: вербальний і невербальний контакт, суспільні ритуали); 2) знання про Польщу і польське суспільство (розділи: географія Польщі, суспільно-політичне життя, роль релігії, значення родини, цінності поляків, народна і регіональна культура, поляки і Полонія в світі та ін.) [10: 112—114].

Продовжуючи славистичні традиції, у 2003 році на філологічному факультеті Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова було відкрито спеціалізацію "Польська мова". У процесі навчання польської мови значне місце відводиться випрацюванню соціокультурної компетенції студентів. Сформовано тематичний інвентар, який включає знання про Республіку Польща, польський соціум. До функціонально-поняттєвого лексикону включено такі теми, як етикетні стереотипні формули, невербальна поведінка, суспільні ролі, типи контактів тощо. Особливу увагу приділено питанням, необхідним для розуміння польської культури та менталітету поляків, зокрема польським звичаям і традиціям, системі цінностей.

Тематика лекційних і лабораторних занять формує соціокультурну компетенцію студентів за такими напрямками, як країнознавча, лінгвокраїнознавча і соціолінгвістична компетенції. Країнознавча компетенція комплексно об'єднує знання з різних галузей, зокрема, про народ-носія мови, національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки в галузі освіти, культури (життя і творчість лауреатів Нобелівської премії в галузі літератури — Г. Сенкевича, В. С. Реймонта, Ч. Мілоша, В. Шимборської, в галузі науки — М. Складовської-Кюрі, в галузі суспільного життя — Л. Валенсі) (див.: 3).

Ознайомлення з лінгвокраїнознавчою компетенцією (аналіз мови з метою виявлення національної семантики — з філологічного боку, пошук викладацьких прийомів презентації, закріплення та активізації національно-специфічних мовних одиниць та культурознавчого прочитання текстів на заняттях з мови — з педагогічного) передбачає знання національно-культурних особливостей польської мови. Лінгвокраїнознавство як розділ мовознавчої науки, що через мову вивчає реалії країни, вважається перспективним напрямком викладання іноземних мов [5: 172]. У польській мовній системі як особливому вербальному кодів наявні мовні одиниці з

національно-культурним компонентом семантики, напр., безеквівалентна лексика, до якої належать реалії громадянського, учнівського і студентського життя (*studniówka, węgry, matura, otrzęsiny, spotkanie opłatkowe*), фразеологізми, усталені словосполучення.

Польські прислів'я та приказки дозволяють відтворити первинне сприйняття довкілля (co kraj, to obyczaj; wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej), систематизують оточуючий світ, містять витoki народної філософії і моралі (*nie ma tego złego, co bym na dobre nie wyszło*), норми суспільної поведінки (*koniec języka za przewodnika; mądry Polak po szkodzie*). Вивчення фразеологічного фонду дає змогу знайти семантичні паралелі, подібні мотиви у рідній і іншомовній слов'янській системах (*na bezrybiu i rak ryba — na bezwiedzi i pak ryba, kto potału jedzie, ten dalej zajedzie — помалу їдь, а дальше заїдеш*).

Соціолінгвістична компетенція формує у студентів знання про національний мовленнєвий етикет, невербальну поведінку поляків, форми звертання у різних комунікативних ситуаціях, навички користування ними в реальних ситуаціях, здатність до організації спілкування відповідно до соціальних норм поведінки та соціального статусу співрозмовників.

Ознайомлення з найбільш уживаними формулами ввічливості та правилами їх вживання забезпечує правильне користування мовою. Напр., у польській мові існує загальновідома форма звертання *panie, pani*, а до кількох осіб — *państwo*, які вживаються навіть коли співрозмовці є добрими знайомими. У цьому випадку до етикетних формул додаються власна назва, науковий титул, назва посади, фаху (*panie Kowalski, pani Mario, panie profesorze*). Уникаючи прямих звертань до незнайомої людини, поляки використовують етикетні формули (*proszę pana, proszę pani, przepraszam pana, przepraszam panią*), тоді як в українській мові уникають прямих звертань до незнайомої людини, вдаючись до таких формул-звертань, як: *вибачте, дозвольте, можна вас запитати* та ін. [8: 94]. Звертання на *ty* у поляків є проявом неповаги до співрозмовника. На *ty* звичайно звертаються до дітей, одне до одного учні та студенти, до друзів, рідних чи добрих знайомих. На питання *Co słychać?* поляк не завжди відповідає коротко *"Świetnie, dobrze"*. Почувши таке запитання, він може досить довго розповідати про всі новини свого життя, про свої справи. Тому із таким запитанням звертаються переважно до знайомих або родичів.

У формуванні соціолінгвістичної компетенції важливе місце займають також засоби масової інформації (ЗМІ), за допомогою яких відбувається соціалізація студентів у новому соціальному оточенні, формування їх культурної грамотності, приручування нового культурознавчого простору знань [5: 172].

Таким чином, соціокультурна компетенція як окремий компонент комунікативної компетенції передбачає усвідомлення того, що кожна мова є не тільки засобом пізнання і спілкування, але й формою соціальної пам'яті, "культурним кодом нації", є провідною у філологічній підготовці фахівців з польської мови як іноземної. Вивчення польської мови має бути скероване на підготовку фахівців-славістів, які можуть подолати традиційність у процесі навчання в полікультурному світі, підготовлені до рефлексивного мислення, до пристосування набутого досвіду з урахуванням вимог сучасної педагогіки.

1. Азимов З. Г., Шукин А. Н. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков). — СПб.: Златоуст, 1999. — 472 с.
2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедческая теория слова. — М.: Русский язык, 1980. — 320 с.
3. Войцева О. Польська мова: Навч. посібник для студ. гуманітарних ф-тів. — Чернівці: ВД Букрек, 2007. — 384 с.
4. Вятютнев М. Н. Теория учебника русского языка как иностранного. — М.: Русский язык, 1984. — 144 с.
5. Онкович Г. В. Засоби масової інформації у формуванні "зони образно-емоційної культурної пам'яті" // Лінгводидактика слов'янських мов як феномен культури: Темат. зб. наук. праць / Ред. Н. Ф. Зайченко (відп. ред.) та ін. — К.: ІСДО, 1993. — С. 170-175.
6. Плющ Н. П. Формули ввічливості в системі українського мовного етикету // Українська мова і сучасність [Текст]: зб. наук. праць / Уклад.: О. І. Білодід, Л. О. Кадомцева, Г. А. Гончаренко та ін. — К.: НМК ВО, 1991. — С. 90-98.
7. Пучковский Ю. А. Польська мова. Практичний курс. Посібник для студентів гуманітарних спеціальностей. — К.: Чумацький шлях, 2007. — 265 с.
8. Сафонова В. В. Социокультурный подход к обучению иностранным языкам. — М.: Высшая школа Амскорт Интернешнл, 1991. — 311 с.
9. Тер-Минасова С. Г. Изучение иностранных языков и культур на университетском уровне // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. — 1998. — №2. — С. 7-19.
10. Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego: stan obecny — programy nauczania — pomoce dydaktyczne / Pod red. W. T. Miodunki. — Kraków: Universitas, 2004. — 171 s.

ПИТАННЯ ГЛОТОДИДАКТИКИ І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ МОВИ

11. Miodunka W Nauczanie języka polskiego jako obcego na tle nauczania innych języków światowych i języków etnicznych w świecie // Лінгводидактика слов'янських мов як феномен культури: Темат. зб. наук. праць / Ред. Н. Ф. Зайченко та ін. — К.: ІСДО, 1993. — С. 139 — 145.
12. Seretny A., Lipińska E. ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego. — Kraków: Universitas, 2005. — 329 s.

E. A. Voyceva

VALUE OF SOCIAL AND CULTURAL COMPETENCE AS A SEPARATE COMPONENT IN THE STUDY OF POLISH LANGUAGE

In the presented article the problem of forming of social and cultural competence is examined in the institute of higher teaching of students-philologists. The subject of lecture and laboratory employments in a polish language must contain regional, regional and linguistic, social and linguistic competence. The social and cultural competences as forms of social memory, "cultural code of nation", are the leading in philological studying of specialists in Polish as foreign.

Key words: competence, social and cultural competence, regional, regional and linguistic, social and linguistic competences, thematic inventory, Polish language.

E. A. Войцева

ЗНАЧЕНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ КАК ОТДЕЛЬНОГО КОМПОНЕНТА В ИЗУЧЕНИИ ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматривается проблема формирования социокультурной компетенции в вузовском обучении студентов-филологов. Тематика лекционных и лабораторных занятий по польскому языку должна содержать краеведческую, лингвокраеведческую, социолингвистическую компетенции. Социокультурная компетенция как форма социальной памяти, "культурный код нации", является ведущей в филологической подготовке специалистов по польскому языку как иностранному.

Ключевые слова: компетенция, социокультурная компетенция, краеведческая, лингвокраеведческая, социолингвистическая компетенции, тематический инвентарь, польский язык.